

ЛАНДШАФТНЕ РІЗНОМАНІТТЯ ПОДІЛЛЯ: ЕКОЛОГО- І ЛАНДШАФТНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ЗБЕРЕЖЕННЯ І ВІДНОВЛЕННЯ

Проведено аналіз ступеня збереженості ландшафтного різноманіття Поділля в розрізі таксонів фізико-географічного і адміністративно-територіального поділу території, обґрунтовано заходи еколого- і ландшафтно-екологічного спрямувань(створення нових і реорганізація існуючих заповідних територій, оптимізація функціонально-просторової структури заповідної мережі, оптимізація структури земельних угідь) задля збереження і відновлення ландшафтного різноманіття регіону.

Ключові слова: ландшафтне різноманіття, Поділля, таксономічні одиниці, оптимізація, функціональна структура, просторова структура, землекористування.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Ландшафтне різноманіття – це поєднання унікальних і типових лісових, лучних, болотних, степових, гірських, рівнинних, морських, річкових і інших угруповань певної території. Кожен ландшафт є неповторним і особливим навіть за умови його типовості для даного регіону. Ландшафти є основними об'єктами природозаповідання, вони формують ландшафтну та біогеографічну особливість кожного природного регіону.

Ландшафтне різноманіття Поділля представляють природні комплекси двох природних зон – мішаних і широколистяних лісів та лісостепової зони України, трьох країв: Поліського, Західно-Українського, Подільсько-Придніпровського, 12 фізико-географічних областей та 37 фізико-географічних районів. Збереження такого ландшафтного різноманіття – не просте завдання.

Сучасні ландшафтно-екологічні спостереження і оцінки показують, що збереження генофонду будь-якого регіону, його ландшафтного багатства можливе за умови 10-15% заповідності і залучення у структуру перспективної регіональної екомережі близько 40% загальної території.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню теоретичних і прикладних аспектів ландшафтного різноманіття присвячені праці М.Д. Гродзинського, П.Г. Шищенко [3], В.М. Пашенка [11], М.Д. Гродзинського [4], М.А. Голубця [2]. Аналіз оптимізації мережі територій і об'єктів природно-заповідного фонду Поділля розглянутий в працях В.П. Бруссака, Р.М. Гнатюка, Ю.В. Зінька, Я.С. Кравчука [1], Г.І. Денисика, В.Є. Любченка [7], А.В. Гудзевича [5,6], Л.П. Царика [12,13], П.Л. Царика [14], Т.Л. Андрієнко, Р.Я. Арап, Р.Г. Білик [8] та інших.

Формулювання цілей статті. Збереження ландшафтного різноманіття в Україні і на Поділлі із теоретичної площини має переходити у площину прикладну. Метою даного дослід-

ження було проведення аналізу динамічних змін щодо збереження ландшафтного різноманіття за період з 2000 по 2011 роки та обґрунтування системи природоохоронних і фітотеліоративних заходів ландшафтно-екологічної оптимізації території.

Виклад основного матеріалу. Існуюча мережа територій та об'єктів природно-заповідного фонду Поділля зважаючи на історичні особливості її формування має істотні відмінності у межах таксонів фізико-географічного районування, а відтак не забезпечує повноцінного збереження ландшафтного різноманіття в територіально-функціональному відношенні. Так, станом на початок 2011 року в межах адміністративних областей Поділля ступінь їх заповідності істотно відрізнялася: від 1,9% – у Вінницькій області, до 8,8% – у Тернопільській і 14,8% – у Хмельницькій. Не зважаючи на високий показник заповідності Хмельницької області, обумовлений створенням найбільшого в Україні НПП, просторова диференціація цього показника значно відрізняється за адміністративними районами. Близький до оптимальних величин показник заповідності території мають шість адміністративних районів області (Шепетівський, Полонський, Летичівський, Городоцький, Чемеровецький, Кам'янець-Подільський). У шести інших адміністративних районів цей показник є надзвичайно низьким і не перевищує 1% (Славутський, Теофіпольський, Волочеський, Деражнянський, Старосинявський, Віньковецький). В межах Тернопільської області у десяти адміністративних районах із сімнадцяти показник заповідності складає менше 6% (Бережанський, Збаразький, Зборівський, Козівський, Лановецький, Підволочиський, Підгаєцький, Тербовлянський, Тернопільський, Чортківський). Ще більш складною є проблема збереження ландшафтного різноманіття у Вінницькій області. У сімнадцяти адміністративних районів заповідність території є нижчою за 1,9%, а у межах Барського, Калинівського, Крижопільського

адміністративних районів частка заповідних площ становить менше 1%.

Вихід з цієї ситуації вбачається у подальшій розбудові ландшафтних заказників, регіональних ландшафтних парків і заповідних урочищ. Власне ці функціональні категорії забезпечують повноцінне збереження ландшафтного різноманіття. Вони можуть і повинні бути представлені у кожному адміністративному чи природному районі. Їх пересічні площі складають сотні гектарів (площа пересічного заказника в межах Вінницької області складає 180 га, Тернопільської – 515 га, Хмельницької – 235 га.). Створення нових чи реорганізації діючих такого роду заповідних об'єктів в нинішніх умовах має підпорядковуватись критерію збереження ландшафтного різноманіття території. В умовах надмірної сільськогосподарської освоєності території Поділля сьогодні важко відшукати площі у кілька сотень гектарів зі збереженою природною рослинністю, окрім зайнятих під лісами. Перед спеціалістами лісового господарства Поділля постає дилема: чи відводити лісові угіддя під створення чергових заповідних об'єктів; чи продовжувати виснажливу експлуатацію лісових ресурсів заради отримання певних економічних вигід. Пошук оптимального рішення знаходиться у площині збалансованого еколого-соціально-економічного суспільного інтересу до лісокористування. Тому, залучення лісових масивів у склад заповідних об'єктів, регіональних і національної екомереж є одним із шляхів реалізації українським суспільством вимог і завдань Всеєвропейської стратегії збереження ландшафтного і біотичного різноманіття, до реалізації якої Україна активно долучилась ще у 1995 році.

Аналіз ступеня заповідності природних і адміністративних районів Поділля станом на 2008 рік показав, що на третині площ відсутні заповідні території, які б забезпечили збереження ландшафтного різноманіття [14]. На цьому фоні є високою репрезентативність окремих фізико-географічних районів: зокрема, в межах Збаразько-Смотрицького (Товтровою) ФГР знаходиться державний заповідник, природний національний парк і 35 заказників загальнодержавного і місцевого значення, що забезпечує високий показник заповідності району на рівні 9,37% У Чорківсько-Кам'янець-Подільському фізико-географічному районі зосереджено регіональний ландшафтний парк, національний природний парк і 26 заказників різних рангів, що сприяє підтриманню одного

із найвищих показників заповідності території на Поділлі – 17,4 %.

Водночас у одинадцяти фізико-географічних районів показники заповідності території знаходяться в межах 1-4,99%. Це незначний рівень заповідності території нижче пересічно українського показника, який свідчить про відсутність у межах цих територій заповідних об'єктів вищих рангів, невисокий рівень організації заповідної справи. До цієї групи фізико-географічних районів входять: Смигівсько-Славутський, Миколаївсько-Бережанський, Ходорівсько-Бучацький, Зборівсько-Теребовлянський, Вілійсько-Ізяславський, Лановецько-Теофіпольський, Меджибізько-Дережнянський, Ружинсько-Сквирський, Могилів-Подільсько-Ямпільський, Барсько-Літинський та Ладизинсько-Бершадський – представники семи фізико-географічних областей. Аналіз цих територій на предмет заповідності дає підстави стверджувати про наявні природні об'єкти для подальшого заповідання.

У найбільш проблемну групу із вісімнадцяти фізико-географічних районів з найнижчим показником заповідності (0,04-0,99%) входять території п'яти фізико-географічних областей: Середньо-Подільської височинної області широколистяних лісів та 4-х областей лісостепової зони. Зайнята ними частка земельного фонду Поділля складає 41,4%. Незадовільний стан заповідності тут зумовлений відсутністю цілеспрямованої стратегії розвитку заповідної справи за умови наявності потенційних заповідних територій.

Зокрема відсутні заповідні об'єкти категорії заказник в Острозько-Гошчанському ФГР Волинської височини; в межах Корецько-Новоград-Волинського ФГР Житомирського Полісся є тільки 1 ландшафтний заказник; у Вороняцькому ФГР Західно-Подільської височини представлений 1 загальнозоологічний заказник. Неналежно репрезентовані заповідними об'єктами фізико-географічні райони Північно-Східної Придніпровської височинної області, у Ружинсько-Сквирському ФГР знаходиться тільки 1 ландшафтний заказник; Центральнопридніпровської височини Оратівсько-Монастирищенський ФГР (2 невеликі заказники), Умансько-Манківський ФГР (1 ландшафтний заказник); Північно-Західної Придніпровської височинної області у Калинівсько-Козятинському районі зосереджені три невеликі за площею ботанічні заказники, які знаходяться на межі Середньобузької височини.

За період 2008-2012 рр. ситуація істотно

покращилась у лісостеповій зоні Південно-Подільської височинної області, Придніпровсько-Східно-Подільської височинної області та Середньобузької височинної області у зв'язку зі створенням на цих теренах НПП "Кармелюкове Поділля" і трьох регіональних ландшафтних парків: "Дністер", "Мурафа", "Середнє Побужжя"(табл.1).

Заходи з оптимізації територіально-функціональної структури ПЗФ Поділля базуватимуться на декількох принципових положеннях. Зокрема:

- природні комплекси кожної фізико-географічної області повинні бути репрезентовані у природному заповіднику чи НПП; ландшафт-

не різноманіття Західно-Подільської фізико-географічної області (ФГО) репрезентують природний заповідник "Медобори" і НПП "Дністровський каньйон"; в межах Північно-Подільської ФГО функціонує НПП "Кременецькі гори", східно-подільські ландшафти репрезентує НПП "Кармелюкове Поділля",

- кожний із ландшафтних районів повинен бути репрезентований у перспективній екомережі природним ядром у складі заказника чи РЛП площею понад 500 гектарів; у більшості ландшафтних (фізико-географічних) районів Поділля ландшафтне різноманіття репрезентують заказники чи регіональні ландшафтні парки,

Таблиця 1

Заповідність фізико-географічних районів Поділля

№ у схемі ФГР	Природна зона, край, область, фізико-географічний район	Орієнтовна площа, га	Кількість заповідних об'єктів (у т.ч. великоплощадних)	Орієнтовна площа заповідних територій, га	Щільність запов. об'єктів, од./га/Заповідність, %
Зона мішаних лісів, Поліський край					
<i>Область Малеого Полісся</i>					
10	Радехівсько-Бродівський	35110	19 (2)	5500	0,05/15,66
11	Смигівсько-Славутський	62560	30 (2)	2300	0,049/1,08
<i>Область Житомирського Полісся</i>					
19	Корецько-Новоград-Волинський	21330	3 (1)	180	0,014/0,84
22	Баранівсько-Високопільчанський	104497	21 (3)	15500	0,02/14,83
Зона широколистяних лісів. Західно-Український край					
<i>Волинська височинна область</i>					
47	Острозько-Гощанський	31270	4(-)	100	0,013/0,32
<i>Розтоцько-Опільська горбогірна область</i>					
52	Миколаївсько-Бережанський	99410	48 (5)	4500	0,05/4,53
54	Ходорівсько-Бучацький	94910	61 (10)	10400	0,06/4,58
<i>Західно-Подільська височинна область</i>					
55	Вороняцький	62100	6 (1)	600	0,09/0,96
56	Зборівсько-Теребовлянський	276000	76 (7)	3500	0,03/1,27
57	Гримайлівсько-Гусятинський	121200	37(7)	13000	0,03/10,73
58	Збаразько-Смотрицький (Товтровий)	320000	80 (14)	30000	0,025/9,37
59	Чортківсько-Кам'янець-Подільський	344980	290 (15)	60000	0,084/17,4
<i>Середньоподільська височинна область</i>					
60	Кременецький	79000	38 (7)	5500	0,048/7,0
61	Вілійсько-Ізяславський	123100	29 (8)	2550	0,023/2,07
62	Грицівсько-Любарський	103300	14 (1)	380	0,013/0,36
63	Лановецько-Геофіпольський	260950	66 (9)	4500	0,025/1,72
64	Старокостянтинівсько-Хмельницький	190100	20 (2)	550	0,01/0,29
65	Підволочисько-Авратинський	260250	29 (4)	1500	0,01/0,57
66	Красилівсько-Ярмолинецький	417300	54 (12)	2500	0,01/0,60
67	Меджибізько-Деражнянський	178300	28 (8)	5000	0,015/2,8
68	Верхньоушицький	182700	28 (5)	700	0,015/0,38
69	Нижньоушицький	75500	10 (6)	4000	0,013/5,3
Лісостепова зона. Подільсько-Придніпровський край					
<i>Північно-Західна Придніпровська височинна область</i>					
74	Калинівсько-Козятинський	223900	11 (-)	100	0,005/0,04
75	Липовецько-Погребищенський	259940	17 (2)	250	0,006/0,1
<i>Північно-Східна Придніпровська височинна область</i>					
77	Ружинсько-Сквирський	57000	1 (1)	700	0,002/1,23

<i>Придніпровсько-Східно-Подільська височинна область</i>					
82	Ялтушківсько-Копайгородський	123000	31 (3)	450	0,025/0,36
83	Митківсько-Клембівський	109000	18 (-)	150	0,016/0,13
84	Жмеринсько-Шаргородський	190000	20 (1)	300	0,01/0,16
85	Могилів-Подільсько-Ямпільський	91500	42 (9)	2500	0,045/2,73
86	Томашпільсько-Піщанський	102300	13 (1)	300	0,012/0,29
<i>Середньо бузька височинна область</i>					
87	Барсько-Літинський	219500	53 (7)	2600	0,024/1,18
88	Браїлівсько-Тулчинський	220000	37 (6)	1300	0,016/0,59
89	Гнівансько-Гайсинський	360000	44 (3)	1700	0,012/0,47
90	Ладизинсько-Бершадський	274900	46 (5)	3500	0,017/1,27
<i>Центральнопридніпровська височинна область</i>					
91	Оратівсько-Монастирищенський	67500	3 (1)	400	0,004/0,59
92	Умансько-Маньківський	82000	7 (-)	50	0,0085/0,06
<i>Південно-Подільська височинна область</i>					
97	Балтсько-Савранський	98000	13 (3)	6000	0,013/8,82

• функціональна структура ПЗФ ландшафтних чи адміністративних районів повинна бути максимально повною; функціональна наповненість об'єктів ПЗФ Поділля є невисокою, за винятком окремих адміністративних районів.

Зазначені напрямки оптимізації ПЗФ Поділля передбачають створення нових і реорганізацію частини існуючих заповідних територій. Планується створення Центрально-Подільського природного заповідника у межах території Вінницької області, низки національних природних парків: Опільського у межах Тернопільської та Північно-Подільського і Верхнє Побужжя НПП у Хмельницькій області. Є всі передумови створення мережі регіональних ландшафтних парків – нових для подільських областей багатофункціональних заповідних категорій, які б задовольняли природоохоронним і туристсько-рекреаційним потребам. Серед них: "Мале Полісся", "Почаївський", "Горинський", "Залізцівський", "Вертелківсько-Мшанецький", "Вороняки", "Збаразькі Товтри", "Княжий ліс", "Опілля", "Середньосеретський", "Подільське Надзбруччя", "Смотрицький", "Летичівський", "Віньковецький", "Новоушицький", "Козятинський", "Хмельницький", "Жмеринський", "Гніванський", "Ладизинський", "Могилів-Подільський", "Ямпільський", "Бершадський" та інші.

З метою повноцінного збереження природних комплексів і створення належних умов для відновлення їх біологічних компонентів було б доречним заказники площею понад 500 га (перспективні природні ядра) перевести у категорію ландшафтних з метою збереження всього природного комплексу, а не тільки його окремих компонентів. У тих ландшафтних районах, де відсутні яскраво виражені природ-

ні ядра, виникає необхідність створення нових заповідних об'єктів (заказників, регіональних ландшафтних парків) у місцях територіального поєднання декількох пам'яток природи, заповідних урочищ тощо.

Оптимізація структури територій та об'єктів ПЗФ Поділля буде визнана ефективною за умови досягнення заповідності території 10-15%, функціонування у кожній з фізико-географічних областей природного заповідника чи НПП, а також створення у кожному ландшафтному районі функціонально-повноцінної структури заповідних об'єктів і базових заказників чи РЛП для виконання ними ролі перспективних ключових територій для збереження ландшафтного і видового різноманіття.

Водночас збереження ландшафтного різноманіття Поділля залежатиме від проведення ряду заходів з ландшафтно-екологічної оптимізації території і зокрема оптимізації структури землекористування. Дані питання ґрунтовно опрацьовані автором у монографічному дослідженні при розробці схем оптимального землекористування на матеріалах адміністративних районів Поділля [12]. Зокрема оптимізація землекористування орієнтована на скорочення малопродуктивних і деградованих орних земель у середньому на 17% і переведення їх під залуження і заліснення, що сприятиме відновленню лучних і лісових антропогенних ландшафтів та виконанню ними екостабілізаційних і захисних (буферних) функцій в межах основних структурних елементів регіональних екомереж (табл. 2).

Найоптимальнішою є структура землекористування Бережанського району Тернопільської області. Відносно сприятливою є структура землекористування у Шепетівському, Із'яславському районах Хмельницької об-

ласті, Монастириському, Шумському районах Тернопільської області та Літинському і Чечельницькому районах Вінницької області. У переважній більшості адміністративних

районів структура землекористування є вкрай розбалансованою, що потребує проведення масштабних ренатуралізаційних заходів.

Таблиця 2

Оптимізаційні моделі структури землекористування адміністративних районів Поділля

Адміністративні райони	Частка орних земель, (%) (наявна/ оптимальна)	Частка земель під лісами, (%) (наявна/ оптимальна)	Частка земель під пасовищ. сінож., (%) (наявна/ оптимальна)	Частка під багатор.насадж.	Частка прир. росл, (%) (наявна/ оптимальна)
Білогірський	63,5/43,0	9,7/23,2	18,7/24,7	1,2	29,7/50,0
Вінковоцький	56,4/43,0	15,1/23,5	14,5/19,5	5,8	32,0/49,0
Волочиський	73,6/45,0	1,9/21,9	13,0/21,6	1,1	16,9/45,0
Городоцький	68,8/44,0	11,4/24,4	10,2/22,0	2,4	21,2/49,0
Деражнянський	53,9/42,0	15,3/22,2	17,2/22,2	4,0	36,2/49,0
Дунаєвський	65,7/44,0	14,1/24,1	9,2/20,9	3,9	25,0/49,0
Із'яславський	49,1/40,0	23,1/26,2	14,9/20,9	1,4	40,4/49,0
Камянець-Подільський	66,1/44,0	16,0/24,1	10,9/24,9	4,8	29,8/53,0
Красилівський	69,1/45,0	7,8/22,9	11,8/20,8	1,3	21,6/45,0
Летичівський	52,4/40,0	23,3/27,7	13,2/21,2	2,2	37,7/54,0
Новоушицький	53,4/41,0	17,9/22,1	9,6/17,6	8,5	32,8/50,0
Полонський	54,1/42,0	18,1/25,2	17,5/22,5	1,2	37,9/50,0
Славутський	54,9/42,0	23,2/27,1	12,9/21,9	2,2	36,6/53,0
Старокостянтинівський	72,6/45,0	6,7/22,7	10,7/22,3	1,4	18,0/46,0
Старосинявський	73,2/46,0	4,5/21,5	11,9/22,1	1,2	16,5/46,0
Теофіпольський	72,8/45,0	2,2/22,2	15,4/23,2	1,1	18,9/47,0
Хмельницький	58,2/42,0	8,0/20,2	17,4/21,4	3,7	27,0/47,0
Чемеровецький	69,6/44,0	10,6/21,2	8,1/23,1	2,7	21,0/48,0
Шепетівський	48,1/40,0	30,7/34,7	16,2/20,3	1,5	47,9/55,0
Яроминецький	66,1/44,0	8,9/23,9	14,8/21,8	2,2	24,4/49,0
Бережанський	32,5/30,0	33,7/33,7	16,3/18,8	1,1	55,0/55,0
Борщівський	61,8/44,8	16,6/24,0	8,9/19,6	1,6	31,0/49,0
Бучацький	61,7/44,7	15,8/25,80	13,8/20,8	0,7	32,5/50,0
Гусятинський	64,9/43,9	16,4/25,4	8,1/20,1	0,8	27,6/49,0
Заліщицький	59,6/42,6	15,6/22,6	9,2/19,2	1,3	31,6/49,0
Збаразький	70,3/45,3	9,1/23,1	9,6/ 20,6	1,8	22,5/48,0
Зборівський	54,5/42,0	11,7/20,2	15,9/ 19,9	1,0	33,0/46,0
Козівський	69,1/44,1	5,9/21,9	15,3/24,3	0,8	24,2/50,0
Кременецький	55,8/40,0	17,8/26,6	14,3/21,3	1,9	37,9/55,0
Лановецький	71,5/45,0	5,9/21,4	12,7/23,7	0,7	22,1/49,0
Монастириський	46,1/40,0	26,3/27,4	17,1/22,1	0,9	47,4/55,0
Підволочиський	72,8/45,0	5,0/20,0	10,3/23,1	0,7	18,6/47,0
Підгаєцький	58,8/42,0	18,9/25,7	12,4/22,4	0,7	35,0/51,0
Теребовлянський	71,7/45,0	8,4/22,5	10,9/22,9	0,6	22,4/ 49,0
Тернопільський	67,1/44,0	7,7/20,8	12,6/ 22,6	2,3	27,3/ 51,0
Чортківський	67,8/43,8	13,0/23,0	8,5/22,5	0,7	24,7/ 49,0
Шумський	51,9/40,0	24,2/30,7	16,4/21,8	0,7	43,7/56,0
Барський	59,7/45,7/	16,1/23,0	9,5/16,6	4,4	33,9/48,0
Бершадський	73,0/47,0	12,4/22,4	5,4/21,4	1,2	22,1/49,0
Вінницький	56,1/43,1	17,1/22,1	6,5/14,5	3,5	31,0/ 44,0
Гайсинський	65,1/45,1	17,6/23,6	7,3/21,3	0,9	29,6/50,0
Жмеринський	58,2/44,2	18,4/24,4	11,2/19,2	2,3	35,6/50,0
Іллінецький	62,3/44,8	17,1/24,1	8,6/19,1	2,1	32,2/49,0
Калинівський	64,7/44,7	13,4/24,4	10,4/19,4	1,1	29,5/51,0
Козятинський	72,1/46,8	4,8/21,8	11,1/19,4	1,4	21,5/47,0
Крижопільський	69,9/46,3	14,3/24,3	7,1/20,7	1,2	24,9/49,0

Липовецький	76,1/48,0	5,3/22,4	9,0/20,0	0,9	18,5/47,0
Літинський	52,3/41,0	19,3/24,3	14,0/20,0	2,2	40,7/52,0
Могилів-Подільський	62,5/43,5	14,9/21,9	6,4/18,4	3,2	29,1/48,0
Муровано-Куриловецький	62,4/43,4	16,9/23,9	9,6/21,6	2,3	32,2/52,0
Немирівський	63,1/44,1	16,3/23,3	8,7/20,7	2,1	31,2/51,0
Оратівський	70,6/46,6	9,3/22,3	11,5/22,5	0,9	24,6/49,0
Піщанський	59,6/43,6	22,2/25,2	6,8/19,8	2,0	34,7/51,0
Погребищенський	64,7/44,6	10,1/21,1	16,0/25,0	0,9	29,7/50,0
Теплицький	78,6/48,6	6,3/21,3	5,7/20,7	1,4	15,6/46,0
Тиврівський	67,1/46,0	12,6/22,7	10,1/21,1	1,8	27,1/48,0
Томашпільський	70,4/46,4	12,6/23,6	6,5/19,5	1,1	23,3/48,0
Тростянецький	62,0/43,0	19,7/24,7	6,7/20,7	1,9	31,4/51,0
Тульчинський	62,0/43,0	19,5/24,5	7,7/21,7	1,9	32,3/52,0
Хмельницький	68,8/46,3	9,0/21,5	10,4/20,4	0,9	24,9/48,0
Чернівецький	73,4/47,1	8,7/22,0	7,6/20,6	1,8	20,1/47,0
Чечельницький	54,6/42,0	25,9/28,5	10,7/20,7	1,3	40,7/54,0
Шаргородський	65,8/45,3	15,4/22,4	7,9/21,4	2,4	28,4/49,0
Ямпільський	69,0/46,0	12,5/22,5	5,4/18,4	1,9	28,2/52,0

Висновки. Вирішення проблеми збереження ландшафтного різноманіття Поділля з еко-географічних позицій передбачає поєднану реалізацію системи взаємодоповнювальних заходів: оптимізацію функціональної структури заповідних територій і об'єктів шляхом створення нових та реорганізації існуючих в межах

кожного ландшафтного і адміністративного районів; проведення заходів з оптимізації землекористування для збільшення частки земельних угідь під природною (екостабілізаційною) рослинністю, яка виконуватиме еколого-підтримувальні функції регіональних геосистем різних ієрархічних рівнів.

Література:

1. Брусак В.П. Перспективи формування природоохоронної системи Поділля / В.П.Брусак, Р.М.Гнатюк, Ю.В. Зынько, Я.С.Кравчук // Наукові записки ТДПУ. Серія: географія. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 1998. - №2. – С. 180-187.
2. Голубець М.А. До питання про ландшафтну різноманітність / М.А. Голубець // Український географічний журнал. – К: Видавничий дім „Академперіодика”, 2006. – №2 (54). – С. 66-69.
3. Гродзинський М.Д. Ландшафтне різноманіття як компонента сталого розвитку / М.Д. Гродзинський, П.Г. Шищенко // Проблеми сталого розвитку України. – К.: “БМТ”, 2001. – С. 243-262.
4. Гродзинський М.Д. Пізнання ландшафту: місце і простір. [Монографія у 2-х т.] / М.Д. Гродзинський – К.: Видавничо-поліграфічний центр „Київський Університет”: Т.1. – 2005. – 431 с. Т.2. – 2005. – 503 с.
5. Гудзевич А. Особливості господарської зони проєктованого національного парку на Вінниччині. А.Гудзевич, Н. Баюрко, В. Поліщук, Л. Стефанков // Наукові записки ТДПУ. Серія: Географія. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2004. - №2. – Ч.2. – С. 221-226.
6. Гудзевич А.В. Ландшафтна і біотична різноманітність проєктованого Подільського національного природного парку / А.В. Гудзевич // Екологічний вісник. – К.: ВЕЛ, 2007. – № 5. – С. 2-4.
7. Заповідне Поділля: краєзнавчі нариси. / За ред.: Денисика Г.І., Любченка В.Є. – Вінниця: Видавництво “Тезис”, 2000. – 104с.
8. Заповідні перлини Хмельниччини / під ред. Т.Л.Андрієнко. – Хмельницький: ПАВФ „Інтрада”, 2006. – 220.
9. Мудрак О. Про необхідність створення національного природного парку „Центральне Поділля”. О.Мудрак, Л.Кирилюк, Є.Ворона // Наукові записки ТДПУ. Серія: географія. №2. Частина 1. – 2004. – С. 226 - 231.
10. Мудрак О.В. Регіональні ландшафтні парки – основа екологічної мережі Вінницької області/ О.В.Мудрак, Г.В. Мудрак // Перший всеукраїнський з'їзд екологів. Тези доповідей. – Вінниця: Універсам – Вінниця, 2006. – с. 306.
11. Пащенко В.М. Ландшафтна репрезентативність об'єктів природи / В.М. Пащенко // Український географічний журнал. – К.: Видавничий дім „Академперіодика”, – 2003. - №3. – С. 13-20.
12. Царик Л.П. Географічні засади формування і розвитку природоохоронних систем: концептуальні підходи, практична реалізація. Монографія/ Л.П.Царик. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2009 – 320 с.
13. Царик Л.П. Мережа природоохоронних об'єктів і територій Поділля: стан, проблеми, перспективи/ Л.П.Царик // Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2006. - №1. – С. 135-142.
14. Царик Л.П. Територіальна організація заповідної мережі ландшафтних районів Поділля: підходи до її просторово-функціональної оптимізації/ Л.П.Царик // Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. – Тернопіль: Вид-во ТДПУ, 2008. - №2. – С. 183-188.

Резюме:

Л.ЦАРИК, П.ЦАРИК. ЛАНДШАФТНОЕ РАЗНООБРАЗИЕ ПОДОЛЬЯ: ЭКОЛОГО- И ЛАНДШАФТНО-ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ АСПЕКТИ СОХРАНЕНИЯ И ВОЗОБНОВЛЕНИЯ

Проведено аналіз ступені сохрненности ландшафтного різнообразия Подолья в разрезе таксонов физико-географического и административно-территориального районирования, обоснована система мероприятий

эколого- и ландшафтно-экологического направления (создание новых и реорганизация действующих заповедных территорий, оптимизация функционально-пространственной структуры заповедной сети, оптимизация структуры земельных угодий) с целью сохранения и восстановления ландшафтного разнообразия региона.

Ключові слова: ландшафтное разнообразие, Подолье, оптимизация, функциональная структура, пространственная структура, землепользование.

Summary:

Tsaryk L.P., Tsaryk P.L. LANDSCAPE DIVERSITY PODILLYA: ECO-AND LANDSCAPE-GEOGRAPHICAL ASPECTS OF CONSERVATION AND RESTORATION

Prove relevance of landscape diversity in much of the natural and administrative units skirts at the present stage of development. Considered ecological and geographical approaches to conservation of landscape diversity within taxa skirts physical and geographic zoning and administrative and territorial division. Creation of protected areas (categories is below reserve and natural reserves) in the most problematic group of eighteen physiographic regions with lowest level of protection (0.04 -0.99%), which includes the five physiographic regions: Central -Podolsk region plateau broadleaf forests and 4-steppe zone areas. Plays the part of the land resources of skirts is 41.4%. The unsatisfactory state of protection is due to the absence of purposeful strategy of Protected Areas subject to the availability of potential protected areas.

Restoring landscape diversity seems to the authors in carrying out measures for landscape and ecological optimization of the territory, the first stage which supports optimization of land (sustainable and environmentally unstable) according to balancing environmental, and production functions antrope-ecology geosystems. In particular, optimization of land use aimed at reducing the unproductive and degraded arable land on average by 17% and putting them in the creation of meadows and afforestation, which will facilitate the restoration of meadow and forest man-made landscapes and the implementation of their sustainable and protection (buffer) functions within the main structural elements of the regional ecological networks.

Keywords: landscape diversity, skirts, taxonomic units, optimization, functional structure, spatial structure, land use.

Рецензент: проф. Ковальчук І.П..

Надійшла 28.04.2012р.